KFV-forskaren

Medlemsblad för Katrineholm-Flen-Vingåker Släktforskarförening

Nr 1 April 2021

En dörr till historien. I detta nummer skriver vi om en dödlig misshandel i Hvittorps gästgiveri 1676. Vi får också läsa om poliser och lösdrivare i i Katrineholm. Vad sägs om en kvacksalvare i Vingåker och en präst som tyckte om öl. Vi återvänder till gruvorna i Kantorpsstråket och lär oss mer om jordinnehav och skatter.

Ur innehållet

Ordföranden har ordet	2	Anders Tolf i Högsjö	8
Årsmötet 2021	3	Kantorpsstråket	8
Sveriges befolkning 2000	3	”Hagstugen” Gustaf Ersson	9
Herdaminner	4	Jordinnehav och skatter	10
Wingåkersgubben	5	Lösdrveri	11
Småstadens polis	6	Prisomräknare	11
Mordet i Hvittorp 1676	7	Nya medlemmar	12

KFV Släktforskarförening

Styrelseledamöter:

Christer Uddin, ordförande	070-848 66 25
Eivor Grafsund, vice ordförande	070-769 25 57
Stefan Gustafsson, sekreterare, layout KFV-Forskaren	070-952 78 87
Anders Nilsson, vice sekreterare	070-609 21 72
Lennart Karman, kassör	073-756 88 55
Anne-Marie Lindblad, vice kassör, redaktör	070-603 31 01
Britt-Marie Skoog Blomberg	070-812 19 67

Suppleanter:

Inger Andersson	070-224 50 19
Marita Andersson	070-211 30 14

Valberedningens sammankallande:

Inger Andersson	070-224 50 19

Revisorer:

Roland Elfving	076-195 34 27
Lars Berggren	070-234 77 23

Redaktör och sammankallande:

Anne-Marie Lindblad

Programkommitténs sammankallande:

Eivor Grafsund

Föreningens adress:

Katrineholm-Flen-Vingåkers Släktforskarförening
c/o Anders Nilsson
Jägaregatan 56
643 31 Vingåker

E-post: info.kfvslakt@gmail.com

Hemsida: www.kfvslakt.se

Avgifter och konton:

Medlemsavgifter 2021	
Enskild:	210 kr/år
Familj:	250 kr/år
Bankgiro:	5049-6694
Swish	123 110 40 90 (OBS! Nytt)
Organisationsnr:	802417-3638

Få tidningen digitalt

Meddela redaktionen om du vill ha tidningen digitalt med mejl istället för på papper. Då slipper vi dyra portokostnader.

Skicka till: *info.kfvslakt@gmail.com.*

Ordföranden har ordet

Vi kommer allt närmare våren då det börjar grönska och solen börjar bränna. Det behövs efter denna vinter som för många har varit en lång väntan på att allt skall kunna återgå till det normala, också väntan på vaccin. Efter pandemin kommer vi i framtiden att kunna säga, livet efter och livet före.

Då det gäller släktforskningen, står i dag mycket stilla. Är det några sammankomster sker detta via datorn, vi sitter och tittar på en mängd ansikten. Annars finns mycket att ta in i form av föreläsningar på nätet av olika aktörer. Det finns ändå möjligheter att aktivera sig under denna miserabla period.

Föreningens styrelse fortsätter att träffas på Zoom vilket ändå gör att arbetet kan bedrivas men inte är det sig likt. Saknar kaffestunden med diverse kringsnack.

Göteborg kommer i år att stå för värdskapet då det gäller släktforskardagarna som kommer att genomföras digitalt vilket innebär att styrelsen får avgöra om vi skall delta eller ej.

Den här tiden på året skall inbetalning göras till alla medlemskap som folk har, så även inbetalning till vår förening om man vill fortsätta att vara en del av denna rörelse.

Med förhoppning om att vi snart ses.

Christer Uddin

Ordförande

Ny adress eller mejladress?

Meddela föreningen din nya adress så att du inte missar någon information från oss.

Skicka till: *info.kfvslakt@gmail.com.*

Nästa nummer

Kommer i september 2021.

Inlämnade bidrag

Redaktionen välkomnar artiklar och berättelser till tidningen och förbehåller sig rätten att välja bland bidragen samt att redigera texten för att få plats.

Årsmöte 2021

Pandemin fortsätter och vi kan inte hålla årsmöte som vi brukar i år.

Vi vet inte vilka möjligheter vi har att kunna träffas så vi avvaktar tills vidare. Titta på hemsidan med jämna mellanrum för att se det aktuella läget.

Sveriges befolkning

Sveriges befolkning 2000 var efterlängtad. Första tryckningen sålde slut nästan direkt. Nu finns den åter att köpa på Rötterbokhandeln.

Sveriges Släktforskarförbund har givit ut årtalen 1970, 1980 och 2000. I samarbete med Riksarkivet SVAR har förbundet även tagit fram Sveriges befolkning 1890 och 1900. Sveriges befolkning 1990 är framtagna av Riksarkivet SVAR, även senaste utgivna 1910.

För att komplettera registren finns även i Arkiv Digital, Befolkningen i Sverige 1820-1947 samt Sveriges Befolkning 1940, 1950, 1960, 1975,och 1985.

Nyaste tillskottet **Sveriges befolkning 2000** finns på www.rotterbokhandeln.se.

Priset är 395 kronor för medlemmar i Sveriges Släktforskarförbund (ordinarie pris 425:-)

Bouppteckningar

Bouppteckning är en väldigt intressant källa att leta i. Där kan du få lite insikt i vad dina förfäder hade för levnadsvillkor. En del har flera sidor och många ägodelar, andra har kanske bara en sked och en kniv. Du kan även få reda på vilka barn som lever och var dom bor.

Bouppteckningar finns både i Arkiv digital och Svar. Instruktionsfilmer finns på Youtube.com. Gå till sidan och skriv in Bouppteckningar Svar eller Arkiv digital, så kommer föreläsningen. Där kan du kika på båda aktörerna och få en gedigen visning hur man går till väga.

Inger Andersson

Herdaminne—uppslagsverk om alla präster

Du som släktforskar och söker uppgifter om präster och deras liv kan söka information bland herdaminnen som finns på Riksarkivet och på nätet.

Herdaminne är den etablerade benämningen på ett vetenskapligt grundat, personhistoriskt uppslagsverk omfattande samtliga präster i ett stift, vanligtvis från medeltiden till nutiden.

Uppgifterna i ett herdaminne omfattar för varje biograferad präst vanligen fullständigt namn, födelseort och datum, föräldrar, dödsort och datum. Vidare en utförlig meritlista över utbildning och innehavda tjänster och uppdrag, uppgifter om hustru eller man och barn, med födelse- och dödsdatum och yrkesangivelse. Vissa utgåvor innehåller även porträtt.

För varje präst (dock ej för dem som levde vid bokens tryckning) finns också en vetenskapligt grundad essä som beskriver livsgärningen och karakteriserar personen.

Herdaminnet publicerar också en förteckning över prästens utgivna skrifter och uppgifter om källorna för framställningen. Biografierna är vanligtvis ordnade pastoratsvis efter prästens sluttjänst.

Källa

https://sv.wikipedia.org/wiki/Herdaminne

Ur Strängnäs Stifts herdaminnen

Kyrkoherden Petrus Lars Laurentii Stuthaeus tyckte om öl, drack den på fel dag, vägrade betala böterna för det och hamnade sedan i Österåker. Inger Andersson har hittat uppgifterna.

Petrus Lars Laurentii Stuthaeus - kyrkoherde född i Österåker, Södermanland. Avliden 1637 i Prästgården, Lerbäck, Örebro. Son till klockaren Lars Edberg. Studerade i Örebro, Strängnäs och Uppsala och sedan prästvigd.

Petrus Lars Laurentii ängnade sig i början åt lärarkallet med mindre framgång. Som ”Collega secundus” i Örebro blev han bötfälld 1615 av skolans rektor för öldrickande på otillåten dag vilket ledde till att han bland annat ”miste sin socken”. Skolan var vid den tiden en res publica (en republik) för sig med sina egna lagar. Enligt dessa ”leges scholae” (skollagar) var icke en skolmagister tillåten att dricka öl annat än viss dag i veckan. Kollegerna hade själva med egna namn och ”incigle” (sigill) bekräftat denna lag. Men dominus Petri tyckte om öl alla dagar och ”ingurgiterade sig” (svalde) med den sköna drycken på otillåten dag och vägrade sedan envist, till råga på styggelsen, att gälda böterna. Slutet på historien blev, att han fick avstå sin allra fetaste socken, nämligen Kumla, Örebro och fick en sämre socken i stället. Kumla gavs i stället åt två djäknar, som betalade beloppet, 1 daler pänningar. På grund av upprepat ”ingugiterande” av andra kollegier befanns lagen för sträng och mildrades ”för vederbörandes svaghet skull”. Petrus Lars Laurentii lämnade nu skolan för kyrkans tjänst. Komminister i Lerbäck, Örebro 1621.

Österåkers kyrka, Kyrkans äldsta delar är från 1100-talets senare hälft men är sedan om- och tillbyggd ett flertal gånger. SLM D09-633

Han fick genom kontribution (särskild förmögenhetsbeskattning) bidra till skolbyggnad i Örebro 1616 – 1619. Kyrkoherde i Lerbäck(T) 1636, introducerad av jämnårige vän -Kontra prosten Bergius död 1637(kontra prost tyskbenämning). Bergius död 1637. I sitt gifte med Sara Persdotter, hade han bland annat sönerna Zacharias Stuuth kyrkoherde i Österåker – avliden där 1662 och Ericus Lerbeckius kyrkoherde i Björkvik – avliden där 1670.

Sara Persdotter blev omgift med successor Bened (= efterträdare i giftet gott och väl) *Benedictus Olai Becchius*.

”Wingåkersgubben” quacksalvaren som var känd i hela Sverige

I dessa tider med fake news, vaccinmotståndare och vilseledande fakta kan vi konstatera att detta inte är något nytt. Det fanns en gång i nutid en president i ett stort land som trodde att man kan bota en världsomfattande pandemin med olika rengöringsmedel. Redan 1878 skrev Provinsialläkare E.M. Grenholm i Vingåker i sin rapport till Medicinalstyrelsen om kvacksalvaren Erik Aronsson som knappt kunde skriva sitt namn men ändå lyckades lura många att köpa hans ”mediciner”.

Provinsialläkare E.M. Grenholm i Vingåker förefaller inte vara särskilt imponerad av Aronsson och hans kunskaper. I sin rapport till Medicinalstyrelsen Vingåker 1878 **Arkivnr**: RA/420177.03 **Rapport:** 27/127 **Diarienummer:** 1309 **skriver han följande om Erik Aronsson:**

Aronsson, d. s.k. "Wingåkersgubben", är väl för närvarande Sveriges namnkunnigaste quacksalvare och fortfar att ifrån alla orter af vårt land, dock kanske minst ifrån de närmaste, ha tillopp af alla slags menniskor, hvilka han ej sällan ganska onådigt emottager, synnerligen om patienten komma på en icke mottagningsdag, som han förklarar "äro kanda öfver hela Sveriges rike", och hvilka man sålunda borde kunna passa på.

Huru denne man, som alldeles saknar all Skolbildning, han har icke ens nu vanlig Folkskolebildning, och knappast kan läsa och skrifva sitt namn, kunnat få en sådan namnkunnighet, är fast obegripligt, i synnerhet då man på närmare håll ser och vet hvad han begagnar. Det är egl. kryddor (= "M. K. S. O" = "mina kryddor som jag ordinerar"), bestående af några mycket vanliga tanice Amara och tonica samt solventea, som utan afseende på sjukdom och individualitet förordnas för alla besökande på samma sätt, med någon liten förändring i afseende på ingredienser och dessas quantitet.

Jag har haft tillfälle träffa en person, som i sällskap med en annan besökte Aronsson och, ehuru icke på samma sätt sjuka, dock vid jemförelse efteråt hade fått aldeles samma recept, som dessutom voro på förhand utskrifna, och hvilka undergöraren lät sin hemmavarande dotter, som har en vacker stil, för tillfället framtaga. Att han måste sakna all diagnostisk förmåga är ju naturligt, men han slår omkring med några allmänna uttryck, såsom: "det sitter i hufvudet", eller i "magen", eller "i Nerva", eller "blodet är för tjockt" m.m. dylikt upplysande, som de besökande anse alldeles tillförlitligt.

Ofta nog ser han genast eller vet han på förhand hvaraf en menniska lider. Och så gå äfven de mest vidunderliga historier land och rike omkring om honom och hans botande förmåga, hvilka alla, eller de fleste åtminstone, äro osanna och helt och hållet förvrängda.

I aldra högsta grad egenkär förkastar han allt hvad Läkare och Veterinärer förordna såsom odugligt och beroende på okunnighet. Att han någon gang lyckats med sina kurer, anser jag bero derpå att, då han fått göra med personer med gamla inrotade sjukdomar, för hvilka de rådfrågat många läkare och fått mångahanda läkemedel, han då förbjuder annan medicin än sina egna enkla magstärkande kryddor och dertill sträng diet hvarigenom han måhända lyckats häfva någon gammal dold magkatarrh, som just varit sjukdomens grundorsak och hvarigenom sålunda det rådande onda häfts. Men alla de fall, der hans kryddor intet uträttat, derom talar ingen.

Eric Aronsson, (1817-1897)
Kallades för "Vingåkersgubben" eller "Vastörpen". En mycket anlitad och skicklig naturläkare under 1860-1880 talen. Vid jordfästningen vid Västra Vingåkers kyrka var över tusen personer närvarande.

Derjemte har han en dotter, gift med en garfvare Palme bosatt här i Wingåker, som drifver icke så litet quacksalveri, och som hufvudsakligen af på Apotheket köpta droppar hopblandar hvarjehanda "bäska droppar", som för likt och olikt utdelas åt besökande, de må nu ha hvad slags sjukdom som helst.

Foto
SLM_item_333585

Alla hade inte samma uppfattning som provinsialläkaren Grenholm. I Svenskt biografiskt lexikon skriver O.T. Hult att Aronsson tidigt började syssla med sjukvård, till en början inom veterinärpraktiken. Folket i trakten hade långt till läkaren och började söka Aronssons hjälp, först med yttre skador men hans förtroende växte och han gav sig snart på även invärtes åkommor. Han ansågs särskilt specialiserad på magsjukdomar och hävdade att de flesta sjukdomar kom från magen.

På gården Vadstorp hade han sin praktik och patienter strömmade till från när och fjärran. ”Vingåkersdoktorn” var en av sin tids mest framstående representanter för naturläkekonsten, i alla fall om han fick säga det själv.

Huruvida han skaffat sin visdom ur sina gamla läkarböcker är ovisst men han lämnade efter sig en del kvasimedicinska termer med vilka han imponerade åtminstone den enklare publiken.

Omdömena om Vingåkersdoktorn har varit växlande men att han i en tid av läkarbrist fyllt en viktig uppgift och uträttat mycket gott står klart. Han tillhörde inte de samvetslösa charlatanernas skara som ockrade på den lidande mänsklighetens dårskap och lättrogenhet. Han efterlämnade inte någon större kvarlåtenskap.

Källa
Eric Aronsson, https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/18830, Svenskt biografiskt lexikon (artikel av O. T. Hult.)

Småstadens polis

I början av 1900-talet fanns två poliser i Katrineholm, den ena av dem var också nattvakt. Tydligen skulle de även hålla rent på gården och gatan utanför. De bodde också i ett fuktigt hus och påpekade det vänligt och bestämt för municipalnämnden. I och med oroliga tider 1908 bestämdes att polisstyrkan skulle utökas ordentligt. De blev fem och frågan är vem som fick städa efter det?

Stadsfiskalen A.F. Andersson sittande och konstaplarna Holmer och Ring, tredje och femte från vänster.

1902 antog municipalstämman i Katrineholm ett ”Reglemente för tjänstgörande poliskonstaplar inom Katrineholms samhälle. Den innehöll bl.a. en bestämmelse att det skulle finnas två kommunala polismän, varav den ene också skulle tjänstgöra som nattvakt. Nu tillträder förre korpralen August Samuel Holmér född 1875 i Årdala (avliden 1920 i Katrineholm) samt fabriksarbetaren Johan Emil Gustafsson. Den senare ersattes 1906 av korpralen vid Livdragonregementet till fot Gustaf Adolf Ring född 1864 i Nyköping, men anländer från Rinkaby i Skåne. Han avlider 1946 i Nedre Ullerud, Värmland och blev således inte kvar i Katrineholm. Länsman vid denna tid var C. Sköldin som innehade sin tjänst till 1908. Han efterträddes, efter ett vikariat, av länsmannen i Flen Anders Ferdinand Andersson som innehade sin tjänst till 1916 då han blev kronolänsman men med vissa uppgifter kvar inom katrineholmspolisen. Den storväxte stadsfiskalen Andersson – allmänt kallad AF – blev med tiden känd en katrineholmare med högt röstläge och kryddat ordförråd.

1908 var ett inrikespolitiskt oroligt år. Inom dåvarande civildepartementet hade vidtagits åtgärder för en förstärkning av polismakten. Det s.k. normalförslaget skulle nu antas även i Katrineholm och polisstyrkan utökades från två till fem poliser. Kvar blev konstaplarna Holmér och Ring där den senare avancerat från nattvakt till polis och ytterligare tre nyanställdes.

Intill 1906 hade poliserna ingen särskild tjänstelokal utan använde sig av ett utrymme på tingshusets gård. För förvaring av anhållna och fyllerister hyrde samhället till en början en lokal i järnvägens lokstall. Eftersom järnvägsstyrelsen inte uppskattade detta så anskaffades en arrestlokal intill tingshuset som förmodligen inte var ett bättre bygge. Katrineholms-Kuriren reagerar på lokalens beskaffenhet 1894 genom att skriva om att en onykter person som omhändertagits *”måste lösgivas under natten då han var nära att kvävas av rök som trängt in i cellen*”.

1907 löstes lokalfrågan för såväl polisen som brandkåren. Vid f.d. Magasinsgatan (Drottninggatan) uppfördes ett polishus av trä i två våningar. I bottenvåningen inreddes tjänstelokal för extra länsmannen, vaktkontor för konstaplarna samt arrester. En trappa upp gjordes två lägenheter som polismännen Holmér och Ring fick hyra för 150 kronor om året.

Källa

Katrineholm från sekelskifte till stadsblivande, Hilding Hjelmberg, 1973

Det kom ett brev…

Till municipalnämnden i Katrineholm

På grund av municipalnämndens protokol fört vid nämndens sammanträdde den 23 Januari 1908, paragraf 3 få vi undertecknade svara, att renhållning av gård och gata vid polis- och brandstation ej av oss bestrids så vida ej vi få extra betalt därför, vi neka på den grund att det ej är något därom nämnt i våra hyreskontrakt.

Som svar å paragraf 4 i samma protokol få vi vördsamt anhålla att tillsvidare få hafva personer hos oss inneboende. Vi behöfva det allt för väl, därför att våra lägenheter denna vinter fucktats så förskräckligt vilket af flera personer kunna intygas.

Katrineholm den 4 februari 1908

August Holmér G.A Ring
Poliskonstaplar

Mordet i Hvittorp 1676 - ett fylleslag i drängstugan

Att rota i gamla skrifter som man samlat på sig genom årens lopp kan ofta vara lönsamt. I Floda Hembygdsförenings Årsskrift 2011 kan man läsa om det mord som begicks av Erich Trulsson från Råby i Julita på Lucianatten 1676. Det skrivna väcker nyfikenhet och lust att leta vidare i annan dokumentation.

Det gamla gästgiveriet i Vittorp står kvar än idag, men saknar sin forna glans och betydelse.

På den tid det begav sig gick landsvägen precis utanför dörren.

Fotograf: Anders Nilsson, även fotot på omslaget.

Erich var och besökte sin bror Oluf, som tjänade hos systern Kerstin Trulsdotter och svågern, gästgivaren Jöns Erichsson på Hvittorps Gästgivaregård i Floda. På gården tjänade även en grannpojke från Råby, Jon Jönsson. De tre ynglingarna tillbringade natten i drängstugan där de delade på ett stop brännvin som Oluf köpt.

Osämja uppstod och så småningom slog Erich Jon med en 1½ aln lång och 1½ tum tjock skackelslå så han faller omkull mot en släde som stod mellan spisen och en huggstock där det låg en yxa. Efter att ha fått hjälp till sängen av Oluf somnar han men vaknar upp morgonen efter och förefaller inte ha varit vidare talbar. Efter en dryg vecka, när Jon bara blir sämre, rådgör bonden med sin granne Erich i Siögetorp och de kommer fram till att man skall föröka nå någon form av förlikning, viket Jon först inte var intresserad av. Nu återfinns även Jons mor Anna Swänsdotter på plats som övertalar honom och han vill först ha 5 daler kopparmynt. Efter diskussioner med modern, som undrar om han inte varit en bidragande orsak till bråket, nöjer han sig med 4 daler kopparmynt som han överlämnar till sin mamma. Han få också veta av pigorna att han varit mycket drucken. Jon blir ångerfull och säger att han inte vill att Erich skall straffas om han dör. Därefter tar modern med honom till Råby, där han avlider.

Vid häradsrätten i februari 1677 får pigorna berätta under ed och Erichs far, Truls Larsson i Råby, lämnar in en skriftlig förlikning som gjorts med Anna Swänsdotter. ”Min son är oförskyllt dödad av Erich Trulsson. Vi är förlikade i så motto att jag inte traktar efter hans liv utan håller fast vid den förlikning som skedde i Råby och är mig tillgivet 30 daler silvermynt, vilket är undertecknat av länsman Börge Olufsson, dråparens far och Oluf Jönsson Mogestugan. Rättens dom blev *”gifwe lijf för lijf”,* vilket innebar att Erich dömdes till döden, men benådades efter vädjan från den dödes mor Anna Swänsdotter.

Man kan konstatera att dödsdomen inte verkställdes eftersom det i häradsdomsboken sex år senare står att läsa att Erich Trulsson dömts för lönskaläge. För hans del blev den fulla boten 40 marker. Trots allt som Erich varit inblandad i blev han ändå bonde på Råby, efter fadern Truls Larsson som för övrigt var nämndeman, gästgivare och sexman. Erich avlider i en ålder av 87 år den 28 november 1739 på Råby i Julita.

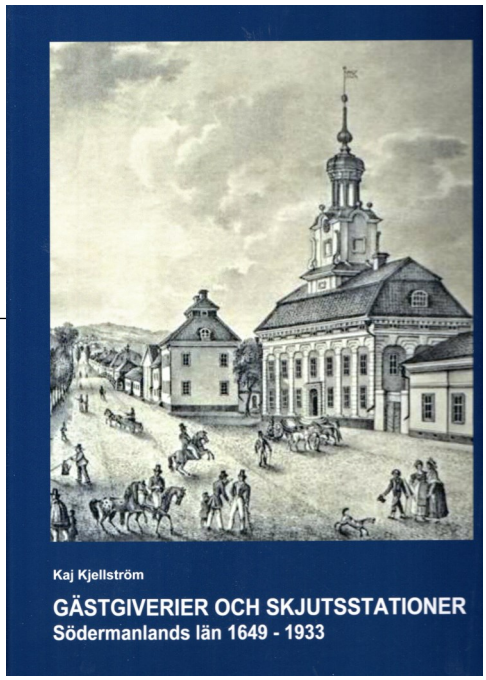
Anne-Marie Lindblad

Källor

Floda Hembygdsförenings Årsskrift 2011
Julita Hembygdsförenings Årsskrift 1990
Julita (D) C:2 (1734-1799) Bild 1930 / sid 203 – Dödlängd Erich Trulsson

Gästgiverier och skjutsstationer Södermanlands län 1649—1933

Vill du veta allt om gästgiverier och skjutsstationer i Sörmland när fortskaffningsmedlet var häst och vagn? Då finns allt du behöver veta i en ny bok av Kaj Kjellström. Han har tidigare skrivit motsvarande böcker för Östergötland, Kalmar och Jönköpings län. Håkan Walletun i Stigtomta är initiativtagare till boken om Sörmland. Du kan köpa boken direkt av Håkan (350:- + frakt), telefon 070 857 21 54 /walle@w2energi.se. Eller beställ den på Bokus.se.

Anders Tolf i Högsjö firade sin egen död med gravöl redan innan han dog

Vi har saxat ur boken Folk och boningar av författaren Karin Andersson i Högsjö.

En välkänd hyresgäst i i skolbyggnaden i Högsjö var Anders Tolf. Om honom finns många historier, sanna som osanna. Sant är att på midsommarafton hade Anders som uppgift att fyra av de båda kanonerna som stod på bron alldeles norr om skolbyggningen. För detta uppdrag glödgade Anders till två järntenar i köksspisen, gick med bestämda steg ut till kanonerna och tände på. När smällen var över stegade så den lilla svartmuskige Anders till midsommarplan, alldeles in vid mangelboden, bjöd upp Sigrid von Mecklenburg, som var lång och ståtlig och känd för sin skönhet. Med en årligt återkommande polka trädde de så dansen och midsommarfirandet var i full gång.

Det berättades också om de många gravöl som Anders Tolf bjöd in till.

Gravölen var inför hans egen förestående död. Många gånger kände sig Anders skröplig och trodde att hans sista stund var kommen. Dock ville han inte missa ett så trevligt tillfälle som gravölet efter honom. Han ville själv närvara. Därför passade han på att ”fira” sitt gravöl medan han ännu var i livet.

Sitt gravkors hade han redan förfärdigat och tog så med sig det i sängen. Efter några supar och/eller öl kände sig dock Anders rätt hurtig igen och så fick han streta vidare till nästa gång det upprepade sig. På riktigt dog han 1895. Hans gravkors kan ännu beskådas på Vingåkers kyrkogård.

Anders Tolf egenhändigt tillverkade gravkors som vi sett i tidigare nummer av KFV-Forskaren.

Kantorpsstråket

I förra numret av KFV-forskaren skrev vi om gruvorna i Kantorp, en epok i historien som vi vill veta mer om. Anne-Marie Lindblad har forskat vidare och tagit fram nytt intressanta uppgifter om gruvdriften och människoöden i gruvmiljöerna. Av det stora järnmalmsområdet — Kantorpsstråket ser vi inte så mycket idag. Här får vi veta mera. På nästa sida möter vi Gustaf Ersson och berättelsen om livet som gruvarbetare.

Genom Floda sockens södra del går ett betydande järnmalmsstråk – Kantorpsstråket. Det börjar vid Blomsterhults gruvor vid södra Hjälmarestranden i Österåkers socken och går via Askö gruvor och Julita bruks gruvor vid sjön Aspen för att slutligen nå Floda. I början under 1600-talets mitt togs åtskilliga gruvhål upp i jakten på järnet. 1639 fanns i Sörmland arton järnmalmsgruvor, sexton masugnar och tjugo stångjärnshamrar. Nu har arbetet för länge sedan tystnat och de många människornas arbete och umbäranden i de kalla hålen är historia. Imber Nordin-Grip skriver i sin bok Gustaf Erssons Floda *”gruvor och gruvschakt är lämningar av ”fordom övergivna arbetsplatser, och är typiska för denna trakt.”*

Gamla uppfordringslaven vid Stavs gruvor i Floda.

Fotografi ur Sörmlandsbygden 1955

Foto: Ivar Schnell

SLM A5-81

Här fanns Valfallagruvan. Skarndalsgruvan och Ökna övre- och nedre järngruva på Ökna säteris ägor, Gölstugugruvan på Vegersbergs säteris ägor, Davidsbergsgruvan på Floda prästgårds ägor, Lorentsbergs järngruva på Slättfalls ägor, Björnstugu Täppgruva på Björnstugans ägor och Västra Hagegruvan på Göttersta och Fjällskäfte ägor. Sist men inte minst Stavs gruvor som slutligen upphör 1970. Den största malmådern fanns dock i Kanntorp i Sköldinge som lades ned samtidigt med Stav.

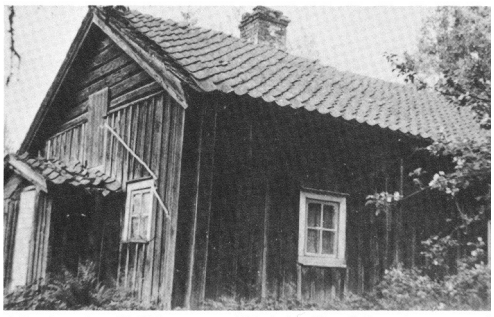
”Hagstugen” Gustaf Erssons liv vid Gölstugu gruva

Imber Nordin-Grip hann under sin levnad publicera många kulturhistoriska arbeten. 1934 kom hon som filosofie doktor till Södermanland och upptecknade på uppdrag av bland annat länets hembygdsförbund traditioner och folkminnen. 1986 sammanställdes hennes material om Floda där hon intervjuat många olika människor om hur livet var förr, seder och bruk, folktro och sägner.

Gustaf Erssons Floda är också en bok om då det bröts malm i Sörmland, där annars det enda alternativet för den fattige var att bli statare eller torpare. Mycket skulle kunna skrivas om de berättelser boken innehåller men jag väljer att hålla mig till Gustaf Ersson ”Hagstugen”, en man med knotiga händer och med kropp som en flaska. Gruvarbetarsonen, stataren och far till åtta barn.

Gustaf Ersson som föddes i Gölstugugruvan 16 oktober 1845 berättar om livet vid gruvan. Han var sjätte barnet i stugan som hade fyra rum, där hans familj fick dela på ett av dem. Stugan inrymde även ett kontor, samt ytterligare 13 personer. Hans far, Eric Andersson född i Floda 1812, arbetade även han i gruvan. Han avlider när Gustaf är tre år och han minns *”att di bar ut honom och ställde honom på gården. Di fråga om jag visste vem det var och jag sa att det var pappa.”*

Gustafs mamma, Brita Ersdotter, född i Västra Vingåker 1812, var utan arbete och fick gå till sockenmagasinet vid Floda kyrka där de fattiga fick hjälp. Senare fick hon gå till Forssjö, som ägde gruvan, var tredje månad för att hämta mjöl, ärter och vete. När hon kunde komma ifrån gick hon dagsverken och

barnen hjälpte till med bärplockning och annat. Äldsta barnet hemma var Eric 8 år och yngst var Johanna 2 ½ månad.

Gustaf började arbeta som vallpojke när han var 10 år. Han arbetade dock aldrig i gruvan utan var dräng på lite olika gårdar men slutade som statdräng på Vegersberg där han var i 35 år.

Gruvan hade sex gruvhål och det dagliga arbetet för de femton arbetarna bestod i att borra, spränga, slå bort och sönder malmen samt forsla bort den och ta bort vattnet som hela tiden fyllde gruvhålet. Omsättningen av arbetsstyrkan var hög. Arbetet var tungt, fuktigt och smutsigt. Många av arbetarna dog en tidig död, orsakad av lunginflammation och olyckor.

Några av gruvans hål var mer än hundra meter djupa, vissa bara *”fyra stegläng-der, var stege mätte fyra alnar”.* Man klev ner i gruvan på sådana stegar som hängde fast vid väggen på krokar och det hände att några hade trampat fel och ramlat ned i gruvan. Allt som skulle upp ur gruvan togs upp med hjälp av spelverk; malm, vatten, verktyg och människor. Något annat ljus än torrvedsbloss fanns inte. Det var två alnar långa stickor omvirade med järntråd. Lönen var dagpenning, sexton skilling (33 öre) och ibland på beting.

Arbetstiden var från sex på morgonen till åtta på kvällen. Middag var mellan tolv och ett för dem som bodde vid gruvan, övriga åt medhavd matsäck. Mellan fem och sex på eftermiddagen åts en s.k. ”aftvardsbit” som i huvudsak bestod av en bit bröd och fläsk.

1851 lades driften vid Gölstugugruvan ned och då hade 7400 ton malm brutits sedan 1838. Allt flyttades till Skalunda; hus, smidverk och spelverk. En stuga lämnades kvar och där fick Brita Ersdotter bo med sina sex barn. Brita avlider 1903, skriven som fattighjon i Gölstugan men vistas vid sin död i Sköldinge hos sin dotter Johanna Charlotta.

Anne-Marie Lindblad

Gustaf Ersson levde vid Gölstu gruva

Källor

Gustaf Erssons Floda – uppteckningar från en Sörmlandssocken. Imber Nordin-Grip Robert Jansson. Sörmländska Handlingar 44, Sörmlands Museum 1987.

Sörmländsk Bygd under 7000 år – Kulturminnesvårdsprogram för Katrineholms kommun 1988. Redaktör lina Campbell

www.sormlandsmuseum.se

https://sv.wikipedia.org

Kyrkböcker Floda socken

Jordinnehav och skatter

Vår skatt var från medeltiden fram till 1903 i huvudsak knuten till innehav av jord, den s.k. grundskatten. Från Gustav Vasas tid noterades jorden som skatte, kronor eller frälse. Här får vi lära oss mer om de olika begreppen.

Backstuga

Stuga på ofri mark med lite eller ingen jord. Backstugusittarna levde i allmänhet av tillfälligt jordbruksarbete. Begreppet är känt sedan början av 1600-talet, men först från 1800-talets början redovisades backstugusittare separat från torpare. Därutöver beboddes backstugor ofta av gamla orkeslösa människor och kunde exempelvis anvisas åt undantagsmän, pensionerade trotjänare, eller socknens fattighjon

Frälsejord

Ägdes av adelsmän och var befriad från grundskatt. Skattebefrielsen var ursprungligen en ersättning till adeln för dess rusttjänst från 1600-talet genom att sätta upp kavalleri på sina frälsegods. Till frälsejord räknades både adelns direkt brukade jord och dess arrendatorers. Skattebefriade jordar kunde under medeltiden antingen tillhöra *det andliga frälset* (kyrkan, eventuellt ett kloster) eller *det världsliga frälset* (ridderskapet och adeln). Vid reformationen återfördes stora delar av den jord som på olika sätt donerats till kyrkan till de adelsmän som ursprungligen ägt den

Fyrk

Ett taxeringsprogram för landsbygden 1862–1909. Fyrktalslängden fungerade även som röstlängd och ju fler fyrkar, desto fler röster. Fyrktalen ersattes dock 1909 med en annan skala och inte förrän 1921 fick vi det nuvarande systemet med en röst per röstberättigad.

Gård

Bebyggd tomt, vanligen i betydelsen bondgård.

Hemman

Beteckningen på en jordbruksfastighet av sådan storlek att brukaren kunde försörja sig på avkastningen erlägga den skatt som åvilade egendomen. Ett sådant hemman åsattes ett helt mantal.

Kronojord

Ägdes av staten och disponerades av en arrendator (åbo), militärer eller andra statstjänstemän. Åborätt innebar en ärftlig arrenderätt på ett kronohemman (ungefär en rätt att hyra ett hemman). Genom Gustav III och Förenings- och säkerhetsakten fick ofrälse rätt att köpa kronojord (och frälsejord) efter Riksdagen 1789.

Lägenhet

Ej skattebelagd bostadsbyggnad oftast i anslutning till ett jordbruk.

Mantal

Ett mått på bärigheten av ett hemman som grund för beskattning. **Mantalet** beräknades som regel i åker- och ängsmark, och uppskattades i tunnor (tunnland) och kappar efter hur mycket säd man kunde odla på marken. Gårdar med samma mantal skulle betala lika mycket i skatt

Rå och rör

Hemman i de gamla landskapen, tillhörande säteriet inom den bys rågång var själva sätesgården ligger. De åtnjöt s.k. rå och rörs friheter som utgjorde en del förmåner som säteriet hade.

Skattejord

Ägdes av bönder som erlade skatt i form av årliga räntan. Skattebönder var mer självständiga och i regel mer välbeställda än krono- och frälsebönder.

Statare

Det var egendomslösa, jord- och djurlösa, fattiga gifta lantarbetare, som fick en stor del av sin lön (stat) in natura av en husbonde (jordägare). Statare anställdes i regel enligt legostadgan på ettåriga kontrakt. Under den sista veckan i oktober, den så kallade slankveckan, var det möjligt för statare att flytta och söka ny anställning. Statarna kunde indelas i olika klasser beroende på arbetsuppgifter. Yrkesmän stod högst i rang och ladugårdskarlar och mjölkerskor längst ned. Statarsystemet tog form under mitten av 1700-talet och det definitiva beslutet att avskaffa detta system togs den 12 oktober 1944

Säteri - Sätesgård

Huvudgård, stamgods i adelssläkts godsinnehav. Genom skattefriheten som fanns fram till 1810 ålåg det adelsmannen vissa skyldigheter. Han skulle bl.a. hålla åkerbruket väl skött och gården med en sätesbyggnad värdig ägarens ställning. Först efter avskaffandet av sätesfriheten samma år börjar ägandet av säterierna i någon större utsträckning gå över i ofrälse händer. Men redan genom Karl XI:s reduktion 1680 förändrades förutsättningarna radikalt. Det blev förbjudet att grunda nya säterier och de befintliga utsattes för noggranna rannsakningar. Efter 1682 års riksdag kunde Karl XI i praktiken ta tillbaka vad som helst som tidigare varit kunglig egendom och kungamakten återtog omkring hälften av den svenska adelns jordinnehav. Anledningen; som en följd av skånska kriget (1675–1679) hade Sveriges finanser försvagats kraftigt och den svenska staten var djupt skuldsatt.

Anne-Marie Lindblad

Källor

Östra Vingåker – en sockens historia. Utgiven i samband med socknens 250-årsjubileum. Östra Vingåkers Hembygdsförening. Linderoths Tryckeri, Vingåker 2004

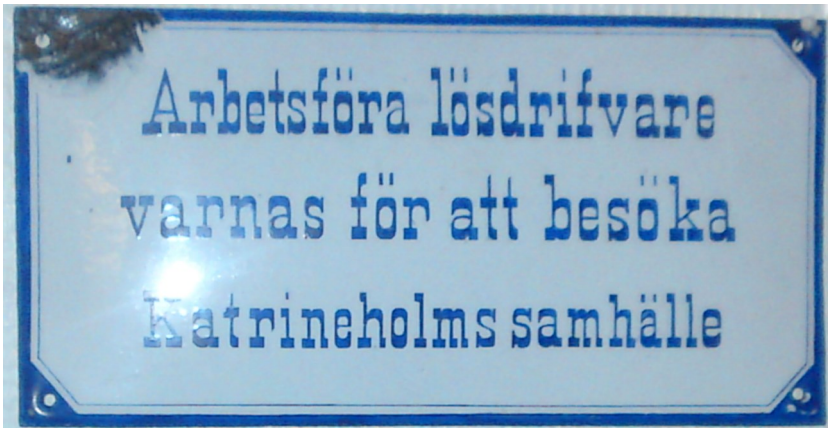
www.popularhistoria.se

www.runeberg.org

www.slakthistoria.se

Lösdriveri

I Sverige var det länge ett brott att inte ha ordnad försörjning. Under 1800-talet var risken stor att man sågs som en lösdrivare om man var fattig, hemlös eller arbetslös. Att vara lösdrivare var något olagligt vilket man kunde dömas och straffas för. Det var varje persons plikt att försörja sig enligt den tidens lagar och normer.

I 1871 års fattigvårdsförordning står det tydligt att det är den enskilde individen som ansvar för sin försörjning:

Enhvar, som är arbetsför, skall utan fattigvårdssamhälles betungande försörja sig själf och sina minderåriga barn, så ock arbetsför man sin hustru.

År 1885 ändras synen på lösdriveri. Det är numera inte olagligt att vara lösdrivare och det sker en avkriminalisering. Lösdrivare kunde i stället dömas till tvångsarbete, något som samhället såg som en själv behandlingsinsats och inte ett straff. Här står följande:

Lösdrivare är envar som sysslolös stryker omkring från ort till ort utan att äga medel till sitt uppehälle eller undanlåter att på ett ärligt sätt försörja sig samt för ett levnadsätt som kan skada allmän säkerhet, ordning och sedlighet.

Det innebar att 1885 års lag för lösdriveri "underlåtenhet att ärligen försörja sig" nu innefattade de som "stryker kring landet". En lösdrivare var "person som icke har fast bostad, fast anställning, medel till sitt uppehälle och som flyttar från ort till ort, försörjande sig med tillfälligt arbete, tiggeri och dylikt, landstrykare, vagabond, luffare". Kringstrykandet centralt innefattade att föra "ett sådant levnadssätt att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning och sedlighet" samt innefattade även prostituerade.

HANDLEDNING
FÖR
FATTIGVÅRDSORDFÖRANDE,
FATTIGVÅRDSSTYRELSER,
FATTIGVÅRDSLEDAMÖTER
M. FL.
I. FATTIGVÅRDEN OCH II. LÖSDRIFVARES BEHANDLING
III. KONGL. KUNG. ANG. SKATT FÖR HUNDAR
MED ANMÄRKNINGAR OCH FÖRKLARINGAR
SAKREGISTER
N. J. THUNBLAD
STOCKHOLM

I äldre tider var det vanligt att de tvångsutskrevs till militären. De mest kända tvångsarbetaranstalterna var Svartsjö för män, Landskrona citadell för kvinnor. Även på Centralfängelset Norrmalm i Stockholm, Spinnhuset i Norrköping och Växjö kriminalvårdsanstalt fick kvinnor avtjäna sitt straff.

Under senare tid sänds inte barn, arbetsoföra åldringar, handikappade eller sinnessjuka lösdrivare till tvångsarbetsanstalterna, utan överlämnades i stället till Länsstyrelsen för omhändertagande. Med nya alkoholistlagen som kom år 1913, minskade antalet personer som dömdes till tvångsarbete enligt lösdriverilagen kraftigt. Lösdriverilagen avskaffades1965 och ersattes med en lag om "samhällsfarlig asocialitet", vilken dock sällan kom att tillämpas och avskaffades 1981.

Lösdriveri finns inte längre som begrepp i svensk lag. Det är kommunen som bestämmer vilka regler som gäller. Exempel på vanligt förbud är att dricka alkohol på allmän plats.

Inger Andersson

Källor

Wikipedia
http://www.nilsallan.se/gamlalagar/losdriverilag.pdf

https://stockholmskallan.stockholm.se
Foto: Katrineholms stadsarkiv

Prisomräknare från medeltiden till 2100

En fantastisk resurs i form av ett lättanvänt formulär hittar du på nätet. Det är framtaget av Rodney Edvinsson, professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet.

Återfinns på https://historicalstatistics.org/Jamforelsepris.htm

100 örtug år 1550 motsvarar idag cirka 1 000 kronor.
Foto: Thomas Adolfsson, Nordiska museet

Avs:
KFV Släktforskarförening
c/o Anders Nilsson
Jägaregatan 56
643 31 Vingåker

B PP Sverige, Port Payé

Nya medlemmar sedan förra numret av KFV-forskaren

Margot Hammarsten, Vällingby
Ann-Catrin och Mårten Ingestad, Flen
Martin Andersson, Stockholm
Lottie Svegmar, Enskededalen
Christine Millkrantz, Göteborg
Petri Henriksson, Valla

Vi hälsar alla nya medlemmar välkomna till vår förening!

Program våren och hösten 2021

All verksamhet inställd under våren 2021 på grund av pandemin.

Preliminärt program för hösten

Jourhavande släktforskare i Vingåker, 28/9, 19/10, 23/11 kl. 17.30-19.30.

Jourhavande släktforskare i Katrineholm, 23/9 och 27/10 kl. 16-18 och 25/11 kl. 14-16. Obs tiden.

21 sept kl 18.30 berättar Desiree Kjellberg från Sveriges fängelsemuseum om "Offentliga avrättningar, ett mörkt kapitel i Sveriges historia" Plats Perrongen i Katrineholm.

2 nov kl 18.30 kommer Ted Roswall och visar lite om emigranter, historik och autentiska fall. Hur man hittar sina emigrerade. Plats Perrongen i Katrineholm

26 okt blir det fortsättnings DNA med Christina Sagersten Heldag. Mer info kommer med mejl när vi närmar oss hösten.

Läs mer på föreningens webbsida www.kfvslakt.se

SVERIGES SLÄKTFORSKARFÖRBUND

ABF
GÖR EN ANNAN VÄRLD MÖJLIG